

Почеци словенске писмености

Свети Методије и Ћирило

Улазак Словена у писану цивилизацију почиње са примањем хришћанства. Почеци писмености везују се за имена двојице браће, хришћанских мисионара Методија (815– 885) и Ћирила (пре замонашења Константин, рођен 826. или 827, умро 869).

У намери да се одупре германизацији народа, моравски кнез Растислав обратио се византијском цару Михајлу III и затражио да му пошаље учитеље који знају словенски језик, како би уредио цркву независно од немачког свештенства које се служило искључиво латинским језиком. Словенима туђа латинска књига била је симбол доминације странаца. Михајло му шаље учену браћу Константина и Методија из Солуна који су познавали језик солунских Словена, па су народу могли проповедати нову веру на њиховом а не на туђем језику. Они су 863. године дошли у Моравску.

Пре доласка у Моравску, Константин је саставио **прво словенско писмо – глаголицу**, утврдио основну језичку норму и превео најнужније богослужбене књиге на словенски језик који је за основу имао говор македонских Словена из околине Солуна. Боравећи у Моравској, света браћа су наставила да превode књиге и успели су да успоставе основе црквенословенске културе: после писма, конституисан је **први словенски књижевни језик**, започет књижевни рад и уведена црквена служба на словенском језику. У време када су своју делатност проширили на Панонију, германско свештенство их је оптужило због увођења старословенског у богослужење, па су позвани у Рим. Константин умире у Риму, где се непосредно пред смрт замонашио у грчком манастиру и добио монашко име Кирил (Ћирило). Папа је подржао богослужење на словенском језику, а Методија произвео за панонско-моравског архиепископа.

Први словенски архиепископ у тешким условима наставља про-светитељски рад и проширује га, упркос непријатељима који су на

свети, светитељ – личност која је по смрти канонизована због свог живота посвећеног Богу; најпре су као свети поштовани Богородица, апостоли и први мученици, а касније и остале личности које су оствариле узор хришћанског живота; на иконама свеци се приказују са ореолом око главе; узор светости је сам Бог који позива људе на светост („Будите свети, јер сам ја свети“, „Будите савршени као што је савршен отац ваш небески“)

Моравска – област у данашњој Чешкој и Словачкој

архиепископ – високи чин у хијерархији православне цркве, поглавар архиепископије

ЗАНИМЉИВОСТ

Св. Методије, старији брат, образован је правнички и војнички. Био је управник једне словенске покрајине под византијском влашћу док се није замонашио. Св. Ћирило, млађи, стекао је образовање највишег ранга тог доба у Цариграду – био је библиотекар Цариградске патријаршије, предавао филозофију на царској високој школи, поред грчког и словенског знао је и оријенталне језике и писма, а због велике учености прозван је Филозофом. Браћа су и раније била укључена у дипломатска посланства код Арапа и Хазара.

све начине покушавали да онемогуће мисију браће из Солуна. Св. Методије је више пута затваран, једном приликом је чак силом одведен у Немачку, где је три године држан у тамници, али он и после тога наставља рад у Панонији и Моравској. Године 880. још једном путује у Рим, где успешно брани богослужење на словенском језику.

Након смрти солунских учитеља њихови ученици су наставили мисионарско-просветитељски рад у јужнословенским земљама (оснивају Преславску и Охридску школу за које се везује рад Климента и Наума). Сви Јужни Словени прихватили су словенско богослужење и писменост, што се потом проширило и међу Источне Словене.

ПРОВЕРИТЕ ЗНАЊЕ

Каква је улога браће из Солуна у словенској писмености и култури? На ком узору се развила словенска култура средњег века?

У ком правцу је развој писане културе на словенском језику определио духовно и политички словенске народе? Ком духовном кругу су се приближили?

Зашто је западно свештенство забрањивало богослужење на народном језику?

Црноризац Храбар Слово о њисменима

ПРИСТУП ДЕЛУ

Слово о њисменима најстарија је филолошка расправа о првом словенском писму (потиче с почетка X века) и вероватно је најстарији споменик писан ћирилицом. Сачуван је у великом броју преписа од којих су неки српски. Аутор списка је непознати монах. Црноризац је назван по црној ризи, монашкој одежди, а Храбар због своје одважности. Дело представља полемику са тројезичницима који су оспоравали право и порекло словенске писмености и богослужења, тврдећи да су јеврејски, грчки и латински једини свети језици и да се само на њима може славити Бог.

Пређе Словени не имађаху књига, него по цртама и резама читаху и гатаху, будући погани. Крстивши се, римским и грчким писменима мучаху се писати словенску реч без правила.

► **тројезичници** (пилатовци) – западни свештеници који су мислили да се богослужење достојно може обављати само на она три језика на којима је Пилат написао натпис на Спаситељевом крсту: јеврејском, грчком и латинском

црте и резе – рабош; начин записивања уреживањем, најчешће у дрво

погани – незнабошци

Потом човекољубац Бог, који управља свим и не оставља човечјега рода без разума, него све приводи разуму и спасењу, помиловав род словенски, посла им светог Константина филозофа, названа Ћирила, мужа праведна и истинита. И створи им писмена тридесет и осам, нека по облику грчких писмена и нека по словенској речи.

Ако ли упиташ словенске писмене људе, говорећи: „Ко вам је писмена учинио и књиге превео?“ – то сви знају, и, одговоривши, рећи ће: „Свети Константин филозоф, названи Ћирил, тај нам писмена начини и књиге преведе, и Методије, брат његов.“ И ако упиташ: „У које време?“ – и то знају и рећи ће: „У времену Михаила, цара грчког, и Бориса, кнеза бугарског, и Растица, кнеза моравског, и Коцеља, кнеза блатанског, године од створења света 6371 (863).“

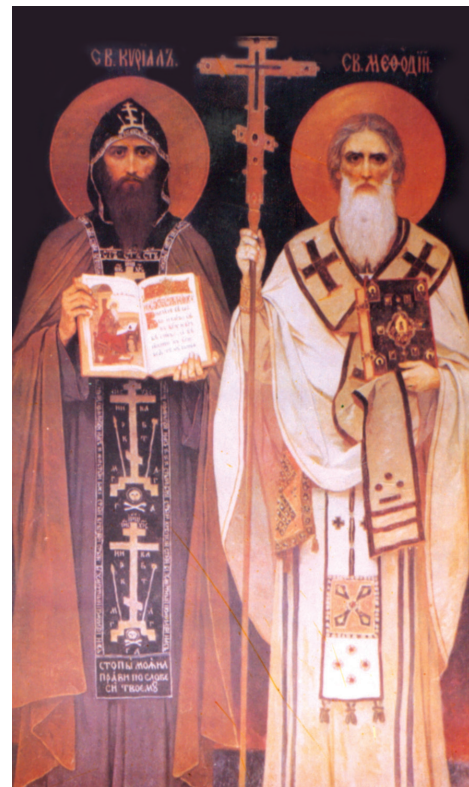
Превео и саставио Миливоје М. Башић
Извор: *Из сѣаре срѣске књижевности*,
четврто, исправљено и допуњено, издање,
Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1931.

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА

♦ О чему говори *Слово о ѣисменима*? Које податке о првом словенском писму износи Храбар у овој расправи? Које историјске податке о времену настанка првог словенског писма писац наводи?

♦ Храбар издваја три фазе развоја словенске писмености: у првој Словени су били без књига и користили су црте и резе (зарезе у дрвету); у другој фази служе се грчким и латинским писмом која немају слова за неке словенске гласове, па се пише без правила; у трећој фази, са Ћирилом, добијају сопствено писмо. Трећа фаза словенске писмености у *Слову о ѣисменима* мотивисана је теолошким разлозима. Зашто је тако значајна тековина као што је писмо приписивана Божјој милости и човекољубљу?

♦ Какав је однос писмености и вере? Објасните значај писма за привођење човека „разуму и спасењу“.

Свети Ћирило и Методије

А

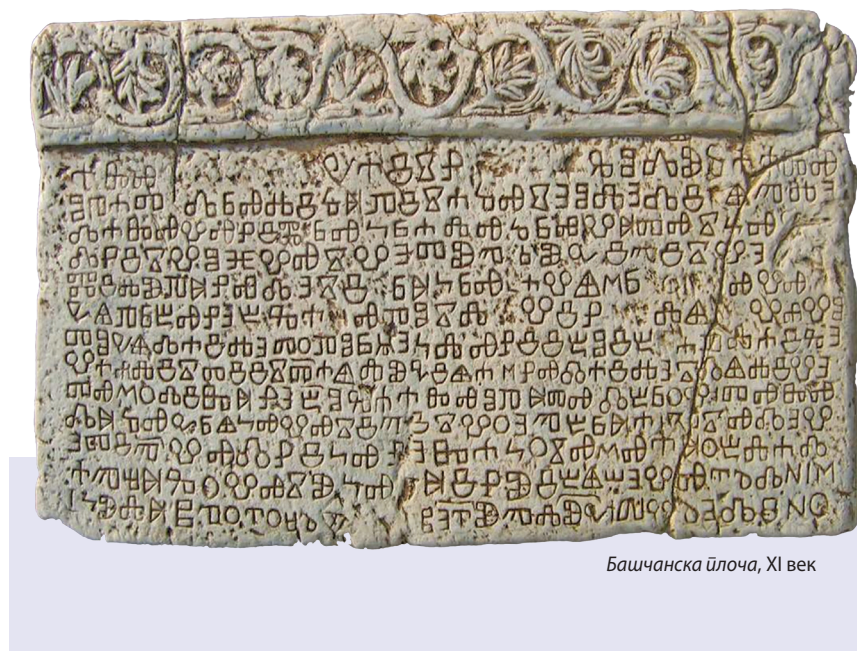
Б

В

Г

Глагољица је добила назив према старословенској речи *ġlaġolajiti*, што значи говорити. Имала је 38 слова изванредно прилагођених словенским гласовима. У почетку су њоме писали сви Словени, али већ од XII века бива замењена ћирилицом или се повлачи под налетима латинског богослужења. Глагољица је најдуже коришћена код католика у северној Далмацији и Истри, где се задржала све до средине XIX века код попова глагољаша. Глагољски рукописи чувају се у многим светским библиотекама.

Ћирилица, друго словенско писмо, добила је назив према Ћирилу, мада је до данас остало отворено питање ко је творац овог писма (приписивана је Методију, Ћирилу и Константину Преславском, али је њен творац вероватно Климент Охридски). Ћирилица је настала крајем IX века по угледу на грчко унцијално писмо, уз додавање знакова, по угледу на глагољицу, за словенске гласове којих није било у грчком писму. Најпре је коришћена напореда са глаголицом, коју као једноставније писмо убрзо потискује на Балкану, а потом се шири ка земљама које су насељавали источни Словени и у Румунију.

Башчанска плоча, XI век

Старословенски језик – први књижевни језик код Словена. Основицу тог језика чини дијалекат македонских Словена из околине Солуна (из IX века), који су Методије и Ћирило научили у завичају и на који су превели основне богослужбене књиге пре него што су се упутили у Моравску.

Старословенски је у средњем веку, као и латински, био чист књижевни језик и развијао се искључиво као инструмент културе.

Рецензија или редакција старословенског језика – Српскословенски је језик српске цркве и књижевности од XII до XVIII века. Заједно са словенским богослужењем, Срби и остали Словени примили су и словенску писменост. Говор егејских Словена, који су света браћа нормирала, био је један од словенских дијалеката и у извесној мери се разликовао од говора појединих словенских племена. Овај језик се постепено мењао и прилагођавао говорном српском језику, најпре у изговору, а потом и у писању. Током времена преписивачи су спонтано уносили ознаке за специфичне српске гласове, тако да је у XII веку дошло до формирања српскословенског као српске редакције старословенског језика. Исто се десило и код других Словена, тако су настале бугарска, чешка, руска и друге редакције.

▶ ТРЕБА ЗНАТИ И ОВО

Словенско писмо – Из епохе настанка словенске писмености остале су две азбуке, данас познате под именом глаголица и ћирилица. Прва је састављена по обрасцу грчког курзивног писма, са приметним утицајима неких источних писама (коптског, арапског, јерменског), док је друга само варијанта грчког уставног писма. У науци је дуго трајала расправа о томе које је словенско писмо старије јер су најстарији сачувани споменици једновремени. Превагнуло је мишљење да је старија глаголица јер сачувани глагољски споменици имају архаичније језичке одлике.

Дакле, глаголица је Ћирилово писмо: она је, изгледа, првобитно носила назив „кириловица“. Касније, када је лакша и практичнија ћирилица постала главно словенско писмо, глаголица је, по свој прилици, од старије азбуке преузела име. Ћирилово писмо значајно је не само зато што је прво него и зато што спада међу најсавршенија писма која су до тада створена. То је фонетско писмо, у коме сваки знак има утврђену гласовну вредност.

(Јован Деретић, *Историја српске књижевности*)

▶ ПРОВЕРИТЕ ЗНАЊЕ

Који словенски говор су нормирали Методије и Ћирило?

Који је језик тиме настао?

Објасните однос старословенског и српскословенског језика.

Ко су творци двеју словенских азбука: глаголице и ћирилице?

Која је једноставнија?

Који су језик и писмо обележили српску књижевност и културу од XII до XVIII века?